

*S lecsendesül percekre a háborgó elem,
Mint sirok birodalma, a csend oly nesztelen,
Oly bűvös, oly csodás lesz egyszerre a harang,
Miként ha fenekéről csendülne fel a hang...*

*Visszhang-e ez felülről? vagy lenn a víz alatt
A tulvilágból hallani e csoda hangokat?
Ne kérdd! Istent dicsérik a földek s vizek!...
Belé vegyül e csepp is, mely szememen rezeg.*

Garay János.

Szent István édesanyja

Megemlékezve első szent királyunk halálának kilencszázados fordulóján a nagy királyról, úgy véljük hálátlanság volna, ha meg nem emlékeznénk arról a csodálatos nagyasszonyról, aki életet adott apostol-királyunknak s akinek talán többet köszönhetett, mint bárki másnak a világon, nevelői közül. Mert az édesanya hatása kitörülhetetlen nyomot hagy az ember lelkében.

Ez a csodálatos asszony, akinek egyénisége talán egyik legérdekesebb jelensége a magyar történelemnek, Géza fejedelem felesége, Szent István királyunk édesanyja, Sarolta fejedelemasszony volt.

Származásáról keveset tudunk. Még atyjának nevét sem örökítették meg a krónikák. Csak azt tudjuk, hogy atyja a magyar törzsfők elseje volt, a gyula méltóságát viselte, rangban, hatalomban és gazdagságban a fejedelem után az első helyet, az ország nagyjai között a legnagyobb méltóságot töltötte be és ennél a méltóságnál fogva ő kormányozta az ország keleti és délkeleti részét, Erdélyt és a Temes—Maros vidékét. Tudjuk azt is, hogy már atyja keresztény volt és Sarolta már gyermekkorában keresztény nevelésben részesült.

Ebből a néhány adatból kell következtetnünk Sarolta gyermekkori neveltetésére. Hogyan lett Sarolta atyja és hogyan lett Sarolta maga keresztény? Hol szerezte Sarolta azt a nagy műveltséget, amely képessé tette őt arra, hogy latin és görög nyelven tárgyalhatott és levelezhetett korának legkiválóbb egyházi és világi férfijaival, a pápával, II. Ottó császárral, a bajor, cseh, lengyel fejedelmekkel, olasz és német főurakkal, főpapokkal és nagy tudományu szerzetesekkel? Levelezéséből az is kitűnik, hogy Sarolta jártas volt az összes egyházi és világi tudományokban és éles ítélőképességgel hozzá tudott szólni korának minden politikai kérdéséhez.

Aki abban az időben a tudásnak, az ismereteknek és a mű-

veltségnek ilyen gazdagságával volt fölfegyverezve, annak Bizánchban kellett nevelkednie, mert akkor az európai műveltség főhelye Bizánc volt, mivel az összes egyházi és világi tudományok és művészetek művelése tekintetében összehasonlíthatatlanul magasabban állott nemcsak az egész nyugati Európa fölött, hanem még, a már akkor is nagy műveltségű, Itália fölött is. Bizonyosra kell vennünk tehát, hogy Sarolta Bizánchban nevelkedett. Erre mutat az a szoros összeköttetés is, amely a X-ik században Magyarország délkeleti része, — tehát Erdély — és Bizánc között fennállott.

A bizánci császárok állandóan háboruban állottak ázsiai szomszédjaikkal, a szeldsuk törökökkel, az arabokkal, perzsákkal, örményekkel és más népekkel. A császárságnak ezekhez a háborukhoz zsoldosokra volt szükségük, mert a görögök nem harcoltak, hanem jól megfizették az értük harcoló idegen vitézeket.

A legjobb vitézeket pedig Magyarország keleti részéből kaphatta a császár, Erdélyből, amely legközelebb volt Bizánchoz. A kemény magyar vitézek szívesen állottak a görög császár zsoldjába, mert a császár csengő arannyal fizetett és mert tetszett nekik az a szolgálat, amely mesébe illő gyönyörűségekben részesítette őket. Bejártak messze fekvő, csodás országokat.

Soha nem látott idegen vitézekkel harcoltak ott és nem álmódott zsákmányt ejtettek. Arany, ezüst edények, szemképrázató fényes ékszerek, napkeleti gyöngyök, csodás ragyogású drágakövek, színompás drága szőnyegek, tüzes szemű asszonyok estek zsákmányul a vitéz magyar legények kezébe, akik ilyen kincsek reményében mindig készek voltak fegyvert fogni, ha a császár hívta őket. A gyula pedig, a magyarok vezére, Sarolta atyja, szívesen bocsátotta vitézeit az ázsiai kalandos harcokba, mert tudta, hogy onnét gazdag zsákmánnyal megrakodva jönnek haza és az egyesek gazdagsága teszi gazdaggá az országot. Az erdélyi gyula ily módon összeköttetésben, mondhatjuk üzleti összeköttetésben, sőt barátságban állott a hatalmas görög császárral.

Másnemű összeköttetés is volt Erdély és Bizánc között. Erdélynek híres aranybányái voltak, amelyeket bizánci vállalkozók aknáztak ki. Erdélynek nagy erdőségei voltak, amelyeknek fáját bizánci építők és hajókészítők vásárolták meg. Erdélynek nagy legelő is voltak, amelyekről a szarvasmarhát és birkát, a marhabőröket és gyapjút ugyancsak bizánci kereskedők vásárolták össze. Ilyen üzleteket abban az időben tuzsok adásával biztosítottak.

Az erdélyi magyarok közül így sokan kerültek tuzsként Bizánchba, ahol őket bizánci módra nevelték, iskoláztatták s így ezek megismerkedtek az ottani fejlett kulturával, látták a bizánciak fényűzését és kényelmét, megtanulták azok nyelvét, hallották bölesészeti, esztétikai, theológiai és jogtudományi vi-

táit, megismerték a kereszténységet és fölvtették a szent keresztiséget. Utóbb az előkelő és gazdag magyarok közül sokan önként is elküldték gyermekeiket Bizáncba, hogy ott tanuljanak és olyanok legyenek, mint a bizánci előkelőségek. Ezek a kis pogány magyarok azután néhány év múlva nemcsak ismeretekben bővelkedve, hanem megkeresztelve és a krisztusi tanításoktól áthatva kerültek vissza pogány hazájukba.

Bizonyosra kell vennünk, hogy így lett kereszténnyé Sarolta atyja és így került maga Sarolta is Bizáncba, ahol azt a nagy műveltséget szerezte, amelynek minden előttünk ismeretes tényével jelét adta.

Az első biztos tudomásunk Saroltáról férjhezmenetele. Erről a krónikások följegyezték, hogy Géza fejedelem Sarolta kívánságára lett kereszténnyé. A krónikások Saroltáról rendszerint, mint szép fejedelemasszonyról, mint a szőke Saroltáról emlékeznek meg.

Géza megkeresztelkedésében ugyan nagy politikai előrelátás és bölcsesség volt, mivel felismerte a helyzetet, hogy a magyar nemzet csak úgy állhat meg Európa többi nemzete között, ha alkalmazkodik kulturájukhoz, amelynek alapja a kereszténység, de hogy a kereszténység felvételére éppen házasságkötése alkalmával határozta el magát, ez mégis arra mutat, hogy erre az elhatározásra minden politikai szempontnál nagyobb volt a szép szőke Sarolta iránti szerelme. Ahhoz, hogy Géza kereszténnyé legyen, a politikai szempont és előrelátáson kívül Sarolta kívánsága is szükséges volt.

Ezt bizonyítja az a történeti tény is, hogy Géza csak külsőleg volt keresztény, a lelke mélyén azonban sohasem vált igazi meggyőződéses kereszténnyé. Bejárt a templomba, misét hallgatott, de amikor valami válságos helyzet aggodalmakat ébresztett benne, akkor a pogány isteneknek mutatott be áldozatot. Mellette volt udvari papja, de azért nem bocsátotta el maga mellől megihitt pogány táltosát sem. Amikor pedig udvari papja ennek helytelenségére figyelmeztette, helykén azt válaszolta: „elég gazdag vagyok, hogy két istennek is áldozzak.“ Szinte kétségtelen, hogy ilyen vallási közömbösség mellett sohasem lehetett volna elterjeszteni a kereszténységet Magyarországon. Géza felfogásától még azt sem lehetett remélni, hogy gyermekeinek keresztény nevelést fog adni.

Amit azonban elmulasztott Géza, megtette azt az ő buzgó kereszténylelkű felesége, akinek a hittérítés körül szerzett érdemeit éppen azért kell igen nagyra becsülnünk, mert férjében nem talált munkatársra.

A szép fejedelemasszony fölkereste leveleivel és követeivel mindazokat a külföldi egyházi és világi fejedelmeket, akiktől azt remélhette, hogy hittérítőket fognak küldeni Magyarországra. II. Ottó császár, akivel Géza és Sarolta igen szívélyes érintkezésben

volt, Sarolta kérésére küldte hazánkba querfurti Bruno veldezi püspököt, aki azután állandóan Géza udvarában marad, s aki érseki méltóságot kapott és a fejedelmi udvar krónikása lett. Ez a Bruno ugyanis megírta Szent Adalbert életrajzát és ebben a munkájában nagyon sokat foglalkozott Géza udvarával is. Régebben azt hitték, hogy Szent Adalbert volt Szent István nevelője, de ezt a föltevést újabban megdöntötte a történelmi kutatás, mert bebizonyult, hogy Szent Adalbert akkor jött először Magyarországra, amikor Szent István már király volt. Az bizonyos azonban, hogy Szent Adalbertet Sarolta fejedelemszöny már akkor hívta Magyarországra, amikor ő még prágai érsek volt. Hittérítőket ő küldött Saroltának, de arra sokáig nem tudta magát elhatározni, hogy személyesen is idejőjjön. Később a prágai érsekségről lemondott, elment Itáliába, visszavonult a monte-casinoi kolostorba, hogy teljesen Krisztus szellemének szentelhesse életét és fővágya az volt, hogy elérje a vértanuság pálmáját. Sarolta sürgetésére végre Monte-Casinóból utra kelt és eljött hazánkba, de az itteni helyzettel nem volt megelégedve. Itt nem volt kilátása vértanuságra.

Sarolta természetesen állandó összeköttetésben állott a keresztény egyház fejével, a pápával is, akinek hűségesen beszámolt a magyarországi térítés haladásáról. Ez a térítő munka legeredményesebb volt az ország dunántúli részében, ahol a fejedelem és fejedelemszöny nagykiterjedésű birtokai voltak s ahol a fejedelmi udvar tartózkodott. Sarolta ott templomokat és kolostorokat építtetett, az idegenből jött hittérítők ellátásáról és elhelyezéséről bőkezűen gondoskodott, de mindez Géza idejében rendszertelenül történt, az egyház még nem volt megszerveve.

Igen jól ismerte e viszonyokat Pilgrimm passauai püspök, aki arra törekedett, hogy a salzburgi érsek főhatósága alól szabaduljon és a kereszténység részére ujonnan meghódított Pannónia érsekévé lehessen. Ő küldte hozzánk a legtöbb hittérítőt, állandó levelezést folytatott Sarolta fejedelemszönnyel, akinek jóindulatát mindenáron igyekezett megtartani.

Célját azonban minden ravaszkodása dacára sem tudta Pilgrimm elérni, annak ellenére, hogy II. Ottó császárnál is be tudta magát hizelegni, mert ezt egy nagy esemény tette lehetlenné. II. Henrik bajor herceg ugyanis összeesküvést szőtt II. Ottó császár ellen és a cseh és lengyel hercegekkel szövetkezve, meg akarta buktatni a császárt. Ez az összeesküvés tudomására jutott a császárnak, aki ennek következtében a bajor herceget birodalmi átok alá helyezte és összes birtokaitól megfosztotta. Géza és neje, bár a bajor herceggel barátságos viszonyban voltak, ugyszintén a császárral is, az összeesküvésben nem voltak részesek. Ezért ők jártak közben a császárnál a bajor herceg megkegyelmezése érdekében. A császár valóban megkegyelmezett és visszaadta a bajor herceg birtokait → a keleti országrész ki-

vételével. Ez a keleti országrész volt Osztrák, amelyből később Alsó- és Felső-Ausztria alakult, továbbá Salzburg, amely ettől kezdve önálló hercegséggé lett az érsek kormányzata alatt.

Sarolta fejedelemasszony a császár és a bajor herceg közötti kibékülés után a bajor hercegi családhoz való viszonyát még szorosabbá, még bensőségebbé akarta tenni, ami sikerült is neki azáltal, hogy Sarolta fia, István feleségül kapta a bajor herceg leányát, Gizellát.

Ez a házasság igen nagyjelentőségű volt Magyarországnak Európában való nemzetközi helyzete szempontjából. Ezzel a házassággal ugyanis vérségi kapcsolat keletkezett az Ázsiából jött keleti pogány fejedelmi család és a nyugati kereszténység egyik legelőkelőbb uralkodójához és ennek révén az Árpádok fejedelmi háza fölvetetett az európai dinasztiák sorába. Géza és Sarolta diplomáciájának ez volt a legnagyobb és a magyar nemzet jövőjére is kiható legbecsesebb sikere.

Szent István menyasszonya, a bajor hercegné, a legelőkelőbb lovagok és udvarhölgyek fényes kíséretével utazott a gazdagon fellobogózt hajókon a Dunán Regensburgtól Esztergomig. Ami fényt és pompát egy X. századbeli előkelő fejedelmi család ki tudott fejteni, az megvolt e diszes nászmenetben, amelyet ugyanolyan fényvel és pompával fogadott Esztergomban Európának akkor leggazdagabb uralkodója, Géza fejedelem és a szép fejedelemasszony, aki nemcsak szépségével, hanem környezetének fényével és pompájával is szeretett tündökölni.

Azokat a hajókat, amelyek Gizella hercegnőt és kíséretét hazánkba hozták, később sok más hajó követte. A regensburgi polgárok közül sokan jöttek le még a Dunán Budáig és itt megtelepedvén, fölépítették azt a várost, amely századok múlva a magyar királyok székhelye lett. Tudjuk, hogy Budán 1848-ig a Regensburger Stadtrecht (a regensburgi városi törvény) volt érvényben.

Szent Gellért is munkatársa volt Saroltának a hittérítés munkájában. Ő ugyan már Géza halála után, tehát István uralkodása alatt jött hazánkba, de ne feledjük, hogy István alig volt 19 éves, amikor trónra került s a fiatal tapasztalatlan király uralkodásának kezdete teljesen anyja befolyása alatt állott.

Igen valószínűnek látszik tehát, hogy Szent Gellért is Sarolta hívására jött hazánkba, bár a legenda az ő bejövetelét úgy adja elő, hogy ő tulajdonképpen a Szent földre készült utazni, de egy hajószerencsétlenség a dalmát partokra vetette s ott találkozott a Szent Márton kolostor apátjával, Rasina-val, aki rábeszélte, hogy jöjjön hazánkba. Sokkal valószínűbb ennél azonban Sarolta meghívása, mivel abban az időben Sarolta egyik leánya, Szent István nővére, már Urseolo Ottó velencei doge felesége volt.

Sarolta egész életének tevékenysége a kereszténység terjesztésére irányult. Mindazok a férfiak, akikkel a szép fejedelemasszony összeköttetésben állott, kiváló egyházi férfiak, vagy a kereszténységnek lelkes világi előharcosai voltak. Minden cselekedetéből és különösen abból, hogy fiát olyan keresztény szelvényben nevelte, hogy a magyar keresztény egyház megalapítója, az egyház kiváló disze és szentje lett, csak azt a következtetést lehet levonni, hogy a fejedelemasszony valóban krisztusi szelvénytől áthatott, igaz kereszténylelkű nő volt.

A vérében azonban még erősen tombolt az őseitől öröklött pogány, szittyai természet, amely életmódjában, kedvteléseiben és lelkének szenvedélyes föllobbanásaiban gyakran megnyilatkozott.

A már említett Brunó azt írja róla, hogy „szépsége és vad erélye által nagy befolyást gyakorolt férjére, úgyhogy annak birtoka és uralma tulajdonképen az övé volt.“ A fejedelemasszonynak ez a vad, szilaj természete volt az oka annak, hogy a jámbor egyházi férfiak, akik akkor a krónikákat írták, csak szigorú elítélő szavakat használtak róla, egyáltalában meg sem említették őt. Még halálának idejét és körülményeit sem tartották érdemesnek följegyezni.

De bármennyire elítélték is őt azok a szentéletű egyházi férfiak, nem lehet elvitatni tőle azt, hogy hazánkba a kereszténységet Sarolta hozta be, ő rakta le azokat az alapokat, amelyekre fia, Szent István király fölépítette a magyar keresztény egyházat s így az egyháznak nagyobb szolgálatot tett ez a kereszténylelkű, de pogányvérű asszony, mint bármely más jámbor, aki egész életében az orsót és az olvasót forgatta.

Amit pogány vére vétett az egyház ellen, az nyomtalanul eltűnt a mulandóság ködében az ő nemes alakjával együtt, — de amit keresztény lelke cselekedett a magyar keresztény egyház megalapozására, az évszázadokra kiható áldást hozott a magyar nemzetre.

Ő volt az első magyar nő, aki kitörölhetetlenül beírta nevét a történelembe s megérdemli, hogy — most nagy fiáról emlékezve, róla is hálásan és kegyelettel ápoljuk a hála és szeretet virágait.